FOLKTINGET
SVENSKA FINLANDS FOLKTING

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Asia: **Svenska Finlands folktingin lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle hallituksen esityksestä HE 16/2018 vp**

Viite: **Valiokunnan kutsu Folktingetille asiantuntijakuulemiseen ja kirjallisen lausunnon antamiseen 4.4.2018**

LAUSUNTO

Svenska Finlands folkting kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Lakisääteisen tehtävänsä mukaisesti Folktinget ottaa kantaa kielellisiä oikeuksia koskeviin kysymyksiin.

Yleistä kielellisistä oikeuksista sosiaali- ja terveydenhuollossa

Nykytilassa asukkaiden perustuslaissa turvattu oikeus sosiaali- ja terveydenhuoltoon ruotsiksi ja suomeksi ei toteudu yhtäläisin perustein. Puutteet on nostettu esille Valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta (2006, 2009, 2013 ja 2017) ja kansainvälisissä asiantuntija-arvioinneissa, kuten Euroopan neuvoston asiantuntijakomitean raportissa alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisesta (2012) ja neuvoa-antavan komitean raportissa Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevasta puiteyleissopimuksesta (2016).

Kieliryhmät eivät siis ole yhdenvertaisessa asemassa sosiaali- ja terveydenhuollossa ja puutteet tulisi hoitaa kuntoon sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen puitteissa. Valinnanvapauslainsäädännön yhdessä muun sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön kanssa tulisi luoda perusta palvelumarkkinoille, jotka toimivat hyvin maakuntien demografisesti ja kielellisesti paljon vaihtelevissa oloissa. Jotta tosiasiallinen yhdenvertaisuus palvelujen organisoinnissa suomen- ja ruotsinkielisten välillä voitaisiin taata, täytyy kielellisten oikeuksien toteutua käytännössä.

Folktinget toteaa, että on ehdottoman välttämätöntä kyetä luomaan realistinen kuva siitä, miten kielelliset oikeudet voidaan turvata voimassa olevan lainsäädännön puitteissa. Vaikutusarviointi, erityisesti kielellisistä oikeuksista huolehtimisen arviointi, ei ole Folktingetin mukaan tarpeeksi perusteellinen. Tämä koskee erityisesti asiakasseteleihin ja henkilökohtaiseen budjettiin liittyvän sääntelyn vaikutuksia, sillä näitä ei ole analysoitu lainkaan. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintöön PeVM 1/2010 vp viitaten Folktinget huomauttaa, että kielellisten vaikutusten tarkka arviointi olisi pitänyt tehdä ennen

esityksen jättämistä eduskunnalle. On ratkaisevaa selvittää, takaako uudistus kieliryhmien tosiasialliset mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellä.

Väestön terveys- ja hyvinvointierot ja yhdenvertaisten palvelujen saatavuus

Valinnanvapaus voi tietyillä alueilla, ja erityisesti asutuskeskuksissa, parantaa palvelujen saatavuutta. Tämä koskee myös ruotsinkielisten palvelujen saatavuutta. Merkittävä osa Suomen väestöstä on kuitenkin sijoittunut asumaan alueille, jotka eivät ole kovin houkuttelevia yksityisille palveluntuottajille. On olemassa merkittävä riski, että yksityiset hoidon tuottajat kiinnostuvat ensisijaisesti keskisuurista ja suurista väestökeskuksista, mikä tekee syrjäseuduista ja kielellisestä vähemmistöstä vähemmän kiinnostavia. Tämä voi tarkoittaa, että merkittävä osa ruotsinkielisestä väestöstä on vaarassa jäädä valinnanvapauden ulkopuolelle. Suuremmissa asutuskeskuksissa ruotsinkielinen väestö asuu hajallaan ja näin myös näillä alueilla voidaan ruotsinkielisen väestön nähdä asuvan ”syrjäseudulla”.

Väestölle, joka asuu syrjäseudulla ja joille ei löydy kiinnostuneita palveluntuottajia, tilanne voi olla ongelmallinen. Maan ollessa harvaan asuttu on mitä tärkeintä, että maakunnalla on selkeä velvoite tarjota sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja maakunnan niille alueille, jotka eivät kiinnosta yksityisiä palveluntuottajia. Yhtä uudistuksen perustavanlaatuisista tavoitteista, yhdenvertaista hoitoon pääsyä, joka sisältäisi myös valinnanvapauden, tullaan tuskin tavoittamaan merkittävälle osalle ruotsinkielistä väestöä.

Useissa ammattiryhmissä ruotsinkielisen hoitohenkilöstön saatavuus on rajallinen, ja se muodostaa ongelman jo nyt. Jotta valinnanvapaus toteutuisi niin pitkälle kuin mahdollista myös ruotsin kielellä, se edellyttää, että palveluntuottajilla ja maakuntien liikelaitoksilla on riittävät henkilöstöresurssit. On olemassa riski, että esimerkiksi ruotsinkielisen henkilöstön puute sosiaalihuollossa haittaa ruotsinkielisten palvelujen tuottamista, kun kunnan työllistämät sosiaalityöntekijät siirtyvät maakunnan liikelaitoksen palvelukseen, eikä sosiaali- ja terveyskeskuksille saada henkilöstöä. Folktinget katsoo, että kysymys tulisi arvioida myös koulutuspoliittisesta näkökulmasta niin, että ruotsinkielisen hoitohenkilökunnan saatavuus turvataan.

40 § Suoran valinnan palvelujen kieli

Hallituksen esitys

Maakunta- ja järjestämislakia koskevan hallituksen esityksen mukaan maakunta on kaksikielinen, kun maakunnassa on kaksikielisiä kuntia tai yksikielisiä kuntia, joilla on eri kielet. Tämä johtaa joidenkin kielellisten oikeuksien maantieteelliseen laajentamiseen verrattuna nykyiseen kuntiin perustuvaan järjestelmään. Sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen, erityisesti suoran valinnan palvelujen, kohdalla velvoite tuottaa palveluja molemmilla kielillä on kuitenkin rajoitettu kaksikielisiin kuntiin. Lisäksi käyttöön on otettu vielä yksi rajoitus, poikkeusmenettely, jonka seurauksena tuottajat, jotka voivat osoittaa alueen asiakkailla olevan pääsyn muihin palveluvaihtoehtoihin ja siten voivan

hyödyntää valinnanvapauttaan, voidaan poikkeuksellisesti vapauttaa velvoitteesta tuottaa palveluja kunnan molemmilla kielillä. Kielellisistä oikeuksista yhdenvertaisesti huolehtimisen kannalta säännös on erityisen ongelmallinen.

Folktingetin palaute

Kielellinen jaottelu:
Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus ja maakuntauudistus siirtävät vastuun palvelun järjestämisestä kunnilta maakunnalle. Uudistus tarkoittaa, että kunnat vapautetaan täysin kaikentyyppisistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin liittyvistä tehtävistä ja vastuista. Kunta on siis jatkossa näiden palvelujen kohdalla merkityksetön toimija. Siksi on johdonmukaisesti määritelty, että ne maakunnat, joissa on kaksikielisiä kuntia tai sekä yksikielisesti suomenkielisiä että ruotsinkielisiä kuntia ovat kaksikielisiä maakuntia. Kaksikielisillä maakunnilla on velvoite järjestää palveluja sekä ruotsiksi että suomeksi.

Esitetyssä 40 §:n 1 momentissa on kuitenkin tehty valinta antaa kielellisten oikeuksien perustua kuntaan kuulumiseen. Tältä osin säännös on ongelmallinen. Säännöksen perusoikeudelliset, säädösoikeudelliset ja hallinto-oikeudelliset seuraukset tulisi selvittää perusteellisesti. Folktinget viittaa uutta kielilakia koskevaan hallituksen esitykseen HE 92/2002 vp, sivu 8. Mainitun esityksen mukaan lähtökohtana on, että kielellisiä oikeuksia voidaan rajoittaa esimerkiksi alueellisesti, kunhan yhdenvertaisuusperiaatetta ei loukata. Tämä tulisi ottaa huomioon.

Poikkeusmenettely:
Poikkeusmenettely 2 momentissa on säännöksen 1 momentin tavoin merkittävä valinnanvapauden rajoitus ruotsinkieliselle väestölle, ja Folktinget katsoo, että säännös vaatii erityistä huomiota ja tarkkuutta, koska sen soveltaminen käytännössä ohjaa voimakkaasti ruotsinkielisiä hoitomarkkinoita. Säännös on ylimalkaisesti muotoiltu ja sisältää määrittelemättömiä termejä, joita voitaisiin soveltaa vapaasti maakunnissa.

Momentin mukaan poikkeus voidaan myöntää, jos samalla alueella on muita tuottajia. Palvelun saatavuuden kannalta on tietysti ratkaisevaa, miten termi ”alue” tarkalleen määritellään. Tässä vaiheessa yhtään määritelmää ei kuitenkaan ole saatavissa lakitekstissä eikä säännöksen perusteluissa. Tämän takia myöskään säännöksen seurauksiin palveluntuotannossa ei voida ottaa kantaa.

Lisäksi momentissa viitataan siihen, että yhtenä vaatimuksena poikkeuksen myöntämiseksi on, että asiakkaalla on alueellaan saatavilla muita palveluntuottajia samoin ehdoin niin, että tämä voi saada palveluja omalla kielellään ja hyödyntää valinnanvapauttaan. Folktinget katsoo, että on kuitenkin oltava olemassa myös muita päteviä poikkeusperusteita poikkeuksen myöntämiselle kuin jo olemassa oleva valinnanvapaus. Folktinget katsoo, että säännöstä täytyy myös tältä osin tarkentaa niin, että maakunnissa voidaan löytää kohtuullinen ja yhdenvertainen päätöskäytäntö.

Folktinget näkee välttämättömänä, että säännöksiä kehitetään edelleen poikkeussäännöksen menettelytavan osalta. Erityisesti uudistuksen voimaantulon alkuvaiheessa tulee luultavasti

syntymään tilanteita, joissa usea hoidon tuottaja hakee poikkeuslupaa, mutta joissa poikkeus voidaan myöntää vain osalle. Tällaisissa tilanteissa tulisi olla olemassa selkeät säännöt siitä, miten toimia, jotta kielellisen vähemmistön oikeutta vapaaseen hoidon valintaan ei rajoiteta.

Poikkeuksien peruuttaminen:
Säännöksen kolmannessa momentissa maakunnalle annetaan mahdollisuus peruuttaa poikkeus, jos alueen olot ovat muuttuneet niin, että asiakkailla ei enää ole pääsyä suoran valinnan palveluihin tasavertaisesti molemmilla kansalliskielillä. Folktinget kannattaa momenttia ja korostaa, että on erityisen tärkeää, että maakunta seuraa kielellisen vähemmistön hoitotilannetta jatkuvasti kyseisillä alueilla ja reagoi heti, kun palvelujen saatavuus ja valinnanvapauden hyödyntäminen eivät enää toteudu.

Lopuksi Folktinget korostaa, että kielivähemmistön vaikuttamistoimielimellä tulisi olla todelliset mahdollisuudet vaikuttaa maakunnan päätöskäytäntöihin kyseisessä asiassa. Toimielimillä tulee olemaan tärkeää tietoa maakunnan käytännön olosuhteista ja tätä tulisi hyödyntää päätöksenteossa.

41 § Asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin perusteella annettavien palvelujen kieli

Hallituksen esitys

Hallituksen esityksen mukaan maakunnan tulee huolehtia mahdollisimman pitkälle siitä, että asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin perusteella annettavia palveluja on saatavilla maakunnassa maakunnan kielillä niin, että asiakkaan valinnanvapaus näiden palvelujen kohdalla toteutuu. Pykälän yksityiskohtaisista perusteluista käy ilmi, että mikäli asiakkaan valittavana ei ole yhtäkään sopivaa palveluntuottajaa, joka voisi tuottaa palvelun asiakkaan kielellä, asiakkaalla on aina oikeus kieltäytyä ottamasta vastaan asiakasseteliä tai henkilökohtaista budjettia. Maakunnan liikelaitoksen on tällöin tuotettava palvelu muulla tavoin siten, että asiakkaan kielelliset oikeudet toteutuvat. Maakunnan liikelaitoksen on tuotettava palvelu omana tuotantona tai esimerkiksi ostopalveluna ja varmistettava, että myös ostopalveluissa asiakas saa palvelun kielellisten oikeuksiensa mukaisesti. Viime kädessä maakunta vastaa asiakkaan kielellisistä oikeuksista huolehtimisesta.

Folktingetin palaute

Folktinget toteaa, että hallituksen esitys on tältä osin heikko ja asettaa käytännössä suomen- ja ruotsinkieliset asukkaat eriarvoiseen asemaan. Maakunnassa, jossa ruotsinkielisen väestöryhmän osuus on prosentuaalisesti pieni, on olemassa suuri riski, ettei asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin perusteella annettavia palveluja ole saatavilla ruotsiksi, minkä vuoksi asiakas voi saada ruotsinkielistä palvelua vain maakunnan liikelaitokselta. Tällä tavoin ruotsinkielisen asiakkaan valinnanvapautta rajoitetaan merkittävästi suomenkieliseen asiakkaaseen verrattuna.

Kaksikielisessä maakunnassa lähtökohtana tulisi olla, että kaikkia palveluja on saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi. Folktinget katsoo, että asiakasseteliin ja henkilökohtaiseen

budjettiin perustuvien palvelujen kielellisten oikeuksien tulisi vastata niitä kielellisiä oikeuksia, jotka koskevat suoravalintapalveluja (40 §).

Folktinget katsoo, että maakunnalle tulisi antaa velvollisuus varmistaa, että asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin perusteella annettavia palveluja on saatavilla maakunnassa riittävän laajasti maakunnan kielillä niin, että asiakkaan valinnanvapaus, kielelliset oikeudet ja tosiasiallinen yhdenvertaisuus toteutuvat näiden palvelujen osalta.

54 § Suoran valinnan palveluntuottajien velvollisuudet

Hallituksen esitys

Säännös sisältää määräyksiä muun muassa siitä, että suoran valinnan palvelujen tuottajan on ilmoitettava verkossa asiakkaiden enimmäismäärä ja uusien asiakkaiden määrä, jonka tuottaja voi ottaa vastaan. Lisäksi palveluntuottajien tulee ilmoittaa palvelun todellisista odotusajoista.

Folktingetin palaute

Folktinget on valinnanvapauslain valmistelun aikana muistuttanut sen tärkeydestä, että myös ruotsinkielisen väestön saatavilla on olennaista tietoa hoidon tuottajien palveluista. Tämä on ehdottoman välttämätöntä, jotta asiakas voisi tehdä tietoisen päätöksen palveluntuottajan valinnasta. Folktinget katsoo siksi, että on välttämätöntä, että ne palveluntuottajat, joilla on velvoite tuottaa palveluja molemmilla kansalliskielillä ilmoittavat enimmäiskapasiteetistaan, kapasiteetistaan ottaa vastaan uusia asiakkaita sekä tosiasiallisista odotusajoista molempien kielten kohdalla erikseen. Folktinget katsoo, että säännöstä tulisi tältä osin täydentää.

Folktinget kiinnittää lisäksi huomiota siihen, että sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen tarjonta vähemmistön kielellä voi usein käytännössä olla erilaista kuin enemmistön kielellä. Siksi olisi tärkeää, että palveluntuottajat tarjoaisivat mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa hoitohenkilökunnan asiantuntemuksesta ja kielitaidosta.

77 § Valinnanvapauden tiedonhallintapalvelut

Hallituksen esitys

Esityksen mukaan asiakkaiden valinnanvapaus toteutuu valtakunnallisten tiedonhallintapalvelujen kautta ja kaikkien valinnanvapauslainsäädännössä tarkoitettujen palveluntuottajien tulisi käyttää niitä. Tiedonhallintapalveluja on lukumäärältään viisi ja niiden avulla käsitellään asiakkaan palveluntuottaja- ja liikelaitosvalintaa, palveluntuottajien tietoja, palveluntuottajien lakisääteisiä ilmoitusvelvollisuuksia, tietoa asiakkaan sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen käytöstä sekä palvelua palveluntuottajien toimintaa ja taloutta varten. Säännöksen perustelujen mukaan tietopalvelut ovat ehdoton edellytys valinnanvapausmallin läpiviemiselle ja tiedon tulisi siksi olla saatavana kaikille ja se olisi pidettävä päivitettynä.

FOLKTINGET
SVENSKA FINLANDS FOLKTING

Folktingetin palaute

Tietopalveluilla on aivan keskeinen merkitys uudistuksessa. Folktinget edellyttää, että tietopalveluja suunnitellaan ja toteutetaan alusta asti niin, että ne toimivat yhtäläisesti molemmilla kansalliskielillä. Digitaaliset tietoratkaisut ovat yhä merkittävämmässä roolissa, ja palvelujen saatavuutta sekä suomeksi että ruotsiksi tulisi Folktingetin mukaan priorisoida.

Koska kielelliset oikeudet ovat olemattomat asiakasseteliin tai henkilökohtaiseen budjettiin perustuvassa palvelussa, asiakkaille on ehdottoman välttämätöntä, että heidän saatavillaan on tietoa siitä, mitkä tuottajat tuottavat mainittua palvelua ruotsiksi. Se, millä kielellä tuottaja tuottaa palveluja tulisi olla yksi niistä perustiedoista, joita palvelusta heti selviää. Lisäksi tulisi olla mahdollista etsiä tuottajia, jotka tuottavat tietynlaista ruotsinkielistä palvelua maakunnassa.

Helsingissä 16. huhtikuuta 2018

SVENSKA FINLANDS FOLKTING

Thomas Blomqvist
puheenjohtaja

Markus Österlund
pääsihteeri